

השיעור השבועי

גיליון מספר 410

הרב המקדים: הר"צ ישראל מאיר ביטון שליט"א
רב העיר חדרה

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבתי"כ היזמים ומשודר דרך הליווי והרדיו ובקוויים רבים. מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

ר"ת	יציאה	כניסה	ידועלים
20:16	19:29	18:39	חל אביב
20:13	19:27	18:37	חיעה
20:15	19:28	18:39	באר שבט
20:14	19:28	18:38	

נצבים-וילך | כ"ג אלול תשפ"ג

כתב ועורך השיעור:
הרב דכיר פריץ שליט"א

להפצת עלונים באזור מגורין
התקשר: 0506-730-831

הלכות ראש השנה

תשלום לשליח ציבור. כוונה בברכות ובתקיעה. האם מצות שופר בתקיעה או בשמיעה. ברכת שהחיינו ביום השני. תקיעה בשופר גזול. תקיעת חש"ו. תקיעת מתעסק. אם צריך להתפלל בראש השנה בניץ החמה. שלא לומר וידוי בין התקיעות

שליח ציבור בתשלום

א. 'הרשב"א בתשובה (ס"י תנ"ס"י תרצ"א) כותב, שיותר עדיף להביא שליח ציבור בתשלום, מאשר מתנדב בחינם, כי כשמשלמים לו יכולים לבוא אליו בתיבועות, תכין טוב את התפלות, ואם הוא תוקע, שילמד את כל ההלכות, וכל שנה ושנה יחזור עליהן, כדי שידע לדקדק בתקיעות, כי לא מספיק לדעת להוציא קול מהשופר, אלא צריך שידע שאת התקיעה של תשר"ת צריך לתקוע כשיעור שמונה עשר כוחות, ואת התקיעה של תש"ת ותת"ת צריך לתקוע כשיעור תשעה כוחות, ואמנם יכול להאריך אבל זה המינימום. ובשברים כל שבר צריך להיות כשלשה כוחות, ולא יאריך יותר מדי שלא יגיע לכלל תקיעה. והתרועה צריכה להיות תשעה כוחות, ואם האריך אין בכך כלום. ובתשר"ת יש מחלוקת אם לעשות שברים ותרועה בנשימה אחת, או להפסיק בנשימה בינתיים, ואנחנו עושים פשרה ומחלקים בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד. אלו הלכות על קצה המזלג, וכשמשלמים לתוקע יכולים לתבוע ממנו לעבור על כל ההלכות, על מנת שיתקע כדין.

העיקר הכוונה

ב. גם צריך לדעת לכוין לשם מצות תקיעת שופר, ולכוין להוציא ידי חובה את השומעים גם בברכות, ולפעמים התוקע מתרגש ולא חושב על זה, אבל קיימא את לן (ש"ע סי' ס"ה) מצוות צריכות כוונה. וכן צריך לכוין להוציא ידי חובה את הציבור, והם צריכים להתכוין לצאת, ולכן אומר: ברשות מורי ורבותי, והם עונים: "שמעים", ראשי תיבות שומע משמיע יחדיו מכוונים. ואם לא מכוין חבל שהציבור אינו יוצא ידי חובה, שהרי בגמרא בראש השנה (ט"ז) אמר ליה רבי זורא לשמיעיה, איכיון ותקע לי - תכוין ותתקע בשבילי, שמע מינה מצוות צריכות כוונה. רואים שדין שומע כעונה מכלל הדין של מצוות צריכות כוונה.

ואין הבדל בזה בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד, כי להלכה גם מצוות דרבנן צריכות כוונה.

גם מצוות דרבנן צריכות כוונה

ג. אמנם דעת הרדב"ז (ס"י ל"ד) והגמג' אברהם (ס"י ס"ס"ג), וכך פסק משום מה האור לציון (ח"ב פרק מה אות ד), שמצוות דרבנן אין צריכות כוונה, אבל מרן השלחן ערוך לא סובר כך, שכן כתב בהלכות ברכות (ס"י ר"ג ס"ה), שאם אדם מברך שהכל למשל ומכוין להוציא את חבירו וחבירו מתכוין לצאת, יצא ידי חובה, ואם אחד מהם לא כיון לא יצא.² ועוד כתב בשלחן ערוך (ס"י ר"ט ס"ה), שמי שנסע מעיר לעיר ונתחייב בברכת הגומל, אם בירך ונתכוין להוציא את חבירו, ושמע חבירו וכיון לצאת, יצא. וכך מעשים בכל יום, שמישהו עומד בין עולה לעולה לתורה, ומברך הגומל ופוסט את כולם, ובלבד שהוא מכוין להוציא והם מתכוונים לצאת.³ ואף שכל הברכות מדרבנן, יש בהן דין כוונת שומע ומשמיע, מדין מצוות צריכות כוונה. וכך מפורש בבית יוסף בסימן ר"ט, שדין זה שצריך לכוין על האומר והאומר צריך לכוין עליו, זה מדין מצוות צריכות כוונה, והרי ברכת הנהנין וכן ברכת הגומל הם מדרבנן, ובכל זאת הצריך לכוין. רואים שמצוות צריכות כוונה גם בדרבנן. וכן מוכח מדברי מרן בדין תקיעות דמעומד (ס"י תקפ"ט סעיף ח), ובדין מקרא מגילה (ס"י תרצ"ט סעיף י"ד).⁴

המצוה בתקיעה או בשמיעה

ד. יש לחקור במצוות שופר, האם המצוה בתקיעה או בשמיעה, כלומר הצבור שיוצא ידי חובה מצד מה יוצא ידי חובה, מצד התקיעות, כאילו כל השומע תקע בעצמו, מדין שומע כעונה, וכמו בקריאת פרשת זכור שהיא מדאורייתא, שנחשב כאילו כל אחד קרא בפיו ומתוך ספר תורה כשר, וכן במקרא מגילה שנחשב לכולם כאילו קראו מתוך הקלף, וגם כאן נחשב לכל אחד כאילו תקע בעצמו בשופר. וכי תימא הרי אינו יודע לתקוע, מכל מקום התוקע מזכה אותו

מכבודו של אחי שיאריך ימים, אלו דברים תמוהים, ובודאי שיש להורות שמי ששמע ולא כיוון לצאת, וגם לא כיוונו עליו להוציא, יברך קודם שיאכל, שלא יהיה בכלל הנהנה מהעוה"ז בלי ברכה וכאילו מעל.

² דרך אגב, חשוב להנהיג שהעולה לברך הגומל יכוין להוציא את השומעים, שהרי גם נשים חייבות בברכת הגומל, אשה שנסעה לחו"ל, או יולדת, או חולה, צריכה לברך הגומל, כנפסק בשלחן ערוך (ס"י ר"ט סעיף ה) שחולה שהיה לו חום, ולא רק נח מנוחת צהריים, אלא כמש"ל לא הרגיש טוב, אפילו אין בו סכנה, אם עלה למטה וירד, גם פחות משלשה ימים, צריך לברך הגומל. וכי זו מצוה שהזמן גרמא שנישים פטורות! היה מי שטען שמנהג הנשים לא לברך, כי לא ראינו נשים שמברכות, אבל מה זה "מנהג"? זה חוסר ידיעת ההלכה! ואמנם אנחנו לא רגילים שאשה מברכת בעצמה בכל שבוע, רק יולדת מברכת בברית או בברית יצחק, ולכן טוב להנהיג בכל קהילה וקהילה, שיעלה איש אחד לברך "הגומל", ויאמר: אני מכוין להוציא את האנשים ואת הנשים. וגם הנשים יתכוונו לצאת, ויצאו ידי חובה מדין שומע כעונה.

⁴ [ואיני יודע מה יענה הרב אור לציון על ראיות אלו. יש ראש ישיבה אחד שהוא חסיד נלהב של האור לציון ואני שואל אותו, תגיד מה תענה על הראיות האלה, הרי אלו ראיות ברזל, רואים שמרן לא סובר כמו המג"א, איך אפשר לחלוק על מרן סתם, והוא מתעקש בדבר. לא מובן].

¹ מדברי הרב ישראל מאיר ביטון שליט"א: ברשות מרן רבן של כל בני הגולה, עטרת ראשנו, גאון עוזנו ותפארתנו. אני נרעד שאני נמצא ליד דמותו הגדולה, אבל ברגע שמרן שליט"א אמר לי לבוא, אני לא מתוכח, אפילו שאיני מרגיש ראו לך. דיברנו על חודש אלול, כמה אדם צריך להתעורר ולהתחזק בימים הקדושים האלו ולנצל אותם, ובזכות זה יוכנו הקב"ה להיכתב ולהיחתם לחיים טובים ולשלום. אמן.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לרב הגאון רבי ישראל מאיר ביטון ה' ישמרהו ויחיהו, רבה של חדרה. ב"ה במשמרת שלנו ברבנות הראשית, נבחרו כמה וכמה רבני ערים, ספרדים ואשכנזים, וכולם נבחרו אחר שעברו את כל הבחינות הדק היטב, מאז שנבחרתי לרב ראשי ועד היום, לא נתתי כושר לרב עיר בלי בחינות, קודמי ברבנות חילקו הרבה כושר בלי בחינות, נתנו להם ולזה, אבל אנחנו לא נתנו לאף אחד, אלא רק למי שעבר את כל הבחינות כולם. וכבוד הרב ביטון הוא תלמיד חכם, יושב על התורה ועל העבודה, ומעיין היטב בסוגיות, יש לו עין ולמד את הלימוד הישיבתי, שזה דבר חשוב מאד להבנה טובה, וב"ה הוא מודריך את בני עירו על מבוטעי התורה. הקב"ה יתן לו כוח ובריאות להגדיל תורה ולהאדירה, ושתייה רמואה שלימה לאביו הגאון רבי שמעון, שיאריך ימים ושנים. אמן.

² [נתמנה מאד מה שכתב אחי שליט"א, שמי שברך על איזה מאכל ולא כיוון להוציא אף אחד, והיה שם אחד ששמע הברכה וענה אמן, יותר לא יוכל לברך, אף שלא כיוונו עליו, שיש לחוש למי שאומר מצוות אינן צריכות כוונה. ולכן יאכל בלי ברכה. ואחר המחילה

לצאת ידי חובה מדין שומע כעונה. או שנאמר שהמצוה היא בשמיעה, והצבור יוצא ידי חובה מדין שמיעה, כאשר תוקעים בשופר והכל שומעים, כולם מקיימים את המצוה בעצם השמיעה. ואם תשאלו מה נפקא מינה בחקירה זו, תיכף תראו שיש כמה נפקא מינה.

שהחיינו ביום השני

ה. אנחנו מברכים: אשר קדשנו במצוותיו וציוונו "לשמוע קול שופר", וביום הראשון מברכים גם "שהחיינו", אבל השנה יום טוב ראשון של ראש השנה חל בשבת, ולא תוקעים, ומברכים "שהחיינו" ביום השני. ומי שעבר על תיקון חכמים ותקע ובירך "שהחיינו" בשבת, האם ביום השני צריך לחזור על ברכת שהחיינו? זה תלוי בחקירה הידועה, האם חכמים הפקיעו את כל חיובו בכלל משבת, וברכתו לבטלה, או שלא הפקיעו לגמרי, אלא הזהירו שלכתחילה לא יתקע בשופר בשבת, שמא יעבור על איסור הוצאה לרשות הרבים, אבל בדיעבד קיים מצוה ואין ברכתו לבטלה.⁵

העונה אמן הרי זה כמברך

ו. השנה יש לנו רווח, כי כל שנה האשכנזים מברכים "שהחיינו" בשני הימים של ראש השנה, ומה יעשה ספרדי ששומע אשכנזי⁶ מברך "שהחיינו" ביום השני, האם יענה אמן? הרי לדעת מרן השלחן ערוך (סי' תר"ג) כיון שבירך ביום הראשון לא יברך שוב ביום השני, ואם מברך זו ברכה לבטלה. ולכן לא יענה אמן, ובפרט שאם יענה "אמן" יש לחוש שעושה הפסק בין הברכה לתקיעות, אלא אם ירצה יהרהר אמן בלבו. כמו המתפלל אצל אשכנזים בראש חודש, ושומע את הש"ץ מברך "לקרוא את ההלל", לדעת הרמב"ם (פ"א מברכות ה"ט, ופ"ג מתנוכה ה"ז) והשלחן ערוך (סי' תכ"ב ס"ב) זו ברכה לבטלה, ואף שיש לו על מה שיסמוך, שהרי הוא אשכנזי ועושה כדעת הרמ"א, ואם ישאל אותנו - אם ישאל... - נאמר לו שיברך כדעת רבותיו, אבל לנו זו ברכה לבטלה ואין לענות אמן. וגם כאן לא יענה אמן, שב ואל תעשה עדיף. אולי שיברך קודם שהחיינו ואחר כך לשמוע קול שופר, וצריך עיון. ומכל מקום השנה אין את הבעיה הזו, כי כולם מברכים "שהחיינו" רק ביום השני.

כוונה בברכות

ז. התוקע צריך לכוין להוציא ידי חובה את הציבור לא רק בתקיעה, אלא גם בברכות, "לשמוע קול שופר" ו"שהחיינו", וגם הציבור יתכוונו לצאת, יש אנשים שחושבים רק על התקיעות, אבל כולנו חייבים לשמוע לציווי חכמים לברך, ולכוין לצאת ידי חובת הברכות מדין שומע כעונה. ולכן לא יענו "ברוך הוא וברוך שמו", כמו בכל ברכה שיוצאים בה ידי חובה. ב"ה היום הושרש הדבר הזה, נכון שיש כמה אחדים שמתעקשים על המנהגים ורואים בזה פגיעה בכבוד הרבנים שלהם במרוקו, אבל מה זה קשור לפגיעה, וכי זו התורה שלנו?! בכל דבר צריך לבדוק מה ההלכה, וזה דבר מסתבר, שאם יאמר בפיו "ברוך אתה ה', ברוך הוא וברוך שמו, אלקינו מלך העולם", אטו זה לא הפסק? שהרי השומע הרי הוא כעונה ממש, ולכן ב"ה התקבל היום שלא אומרים "ברוך הוא וברוך שמו" על ברכות שיוצאים בהן ידי חובה.⁷

ראיה מנוסח הברכה

ח. נשוב לחקירה האם במצות שופר המצוה היא בתקיעה או בשמיעה, ולכאורה יש לפשוט הספק מנוסח הברכה "לשמוע קול שופר", ומשמע שהמצוה בשמיעה. אבל זה לא מוכרח, רבינו זרחיה הלוי בעל המאור (ראש השנה

⁵ [ויש בזה אריכות בילקוט יוסף על הימים נוראים, שם הארכנו בס"ד בהרבה פרטים בהלכות ראש השנה ויוה"כפ].

⁶ ובחורים ספרדים הלומדים בישיבה אשכנזית, רוצים להישאר להתפלל בישיבה, כי התפלה בהתלהבות ישיבתית זה חשוב מאד. אבל עדיף יותר שיארגנו מניין לעצמם, להתפלל בהתלהבות על פי מסורת אבותיהם. כשהיינו צעירים לפני חמשים וחמש שנה, ראש הישיבה שלנו שהיה גאון אשכנזי, אמר לי, בראש השנה אתה נשאר כאן. לא היו אז הרבה בחורי ישיבות כמו היום, ובישיבה מצומצמת כל אחד שחסר, זה מורגש. הגיע ערב ראש השנה, והייתי צריך לטלפן למרן שהיה אז הרב הראשי לחל אביב, ולומר לו שנה טובה ולקבל את ברכתו, ובטלפון הציבורי היה תוך ארוך, כל עשרים שניות נופל אסימון וזה עלה הרבה כסף. ביקשתי מראש הישיבה שזכיתי ללמוד אתו בחברותא, אם אפשר לבוא לביתו ולהשתמש בטלפון, והסכים. באתי והתקשרתי למרן, אמרתי לו: אבא, אני לא אבוא לראש השנה, כי ראש הישיבה לא מרשה לנו. אמר לי: איפה הוא? כאן לידי. תן לי לדבר אתו. מרן אמר לי: הוא ספרדי, ויש לנו את המנגינות שלנו, וכי יש להם ניגון כמו 'המבורך', או 'קול אלי תשוקתי', אין להם דברים כאלה!... תשלח לא רק אותנו, אלא את כל הספרדים בישיבה! מרן היה תקיף, והוא כיבד את מרן זצ"ל מאד, וייאמר לזכותו ששלח את כל הספרדים.

⁷ [יש לנו 28 גדולי האחרונים שכתבו שלא לענות ברוך הוא וברוך שמו בקידוש, גם גדולי תורה מרוקאים, כן מבואר בשו"ת דבר שמואל אבוהב (סי' רצה), חיי אדם (כלל סעיף א) קיצור

י"ב מדפי הר"ף) כתב שבזמן התלמוד היו תוקעים רק בתפלת הלחש, ולא היו מברכים על התקיעות, כי באמצע התפלה זה הפסק, והברכה נתקנה מאוחר יותר, אחר שתיקנו לתקוע תקיעות דמיושב, אז גם יכלו לברך עליהן, ואם כן אין להביא ראיה מנוסח הברכה. אבל הרמב"ם (שם) חולק וסובר שגם בזמנם היו מברכים באמצע עמידה, ואין זה הפסק, כמו בברכת כהנים, שאם כהן מתפלל עמידה והגיע עם הש"ץ לברכת כהנים, יכול לברך, כי אחר שכך קבעו חכמים, זה נחשב צורך ואין זה הפסק. והוא הדין בזמנם שהיו תוקעים רק באמצע תפלת מוסף, היו מברכים באמצע התפלה. לדבריו כיון שהברכה קדומה מזמן התלמוד, ניתן ללמוד מנוסח הברכה שהמצוה בשמיעה.

חולקים בנוסח

ט. אמנם רבינו תם (הובא ברא"ש פ"ד דר"ה ס"ו) - ויש גורסים רבינו חננאל - סובר שמברכים "לתקוע בשופר", וכן דעת רב יהודאי גאון (הובא במחזור ויטרי עמי' שפח), כי לשיטתם המצוה בתקיעה. ואולם רוב הראשונים ובראשם הרמב"ם (פ"ג מהלכות שופר ה"ו) והרא"ש (פ"ד דראש השנה ס"ס י) והטור (סי' תקפה, ותקצ"ב), כתבו שנוסח הברכה הוא "לשמוע קול שופר", וממילא ניתן ללמוד מנוסח הברכה שהמצוה בשמיעה.

דעת הרמב"ם

י. כתב הרמב"ם (פ"א מהלכות שופר ה"א): מצות עשה של תורה לשמוע תרועת השופר בראש השנה. דקדק לכתוב "לשמוע" תרועת שופר, כי לשיטתו אין המצוה בתקיעה אלא בשמיעה. הרמב"ם בשו"ת פאר הדור (סי' נא) נשאל ילמדנו רבנו, האם מצות השופר בתקיעה או בשמיעה, והשיב, שמצות השופר אינה התקיעה זולתי השמיעה. ודימה את התקיעה לבניית סוכה, ואת השמיעה לשיבה בסוכה, הגע עצמך, מי שטרח והביא עצים ודפק מסמרים⁸, וכשמגיע ליל סוכות על המזל שלו קיבל התקף לב ולקחו אותו לבית חולים הדסה וטיפלו בו, ואחר שבוע ימים החזירו אותו לביתו, אף שיש לו שכר על ההכשר מצוה, אבל את המצוה לא קיים. וכתב הרמב"ם שכך גם במצות שופר, אילו תקע וסתם אזניו בתכלית הסתימות - ישים פקקים על אוזניו וילחץ חזק ולא ישמע כלום - הדין הוא שלא יצא ידי חובה, כי תכלית המצוה היא בשמיעה.

התוקע לתוך בור ודוה

יא. הטור (סי' תקפה) הביא ראיה לכך שהמצוה בשמיעה, ממה שאמרו במשנה (ראש השנה כ"ז), התוקע לתוך בור ודוה, אם קול שופר שמע יצא, ואם קול הברה שמע לא יצא. כגון אדם שתקע לתוך בור ריק, או לתוך מקלט בלי רהיטים, ושמע רק הד חוזר של קול השופר, לא יצא ידי חובה, אבל אם שמע קול השופר ממש יצא, ורואים שהמצוה בשמיעה.

שופר גזול

יב. כתב הרמב"ם (פ"א מהל' שופר ה"ג), מי שגזל שופר - מרן הביא אתו שופר ממצרים, שופר מיוחד, חלק ודק, אבל לקחו לנו אותו, מה נעשה... - ותקע בו, יצא ידי חובה, שאין בקול דין גזל. כי הקול אינו דבר מומשי שאפשר לקחת, והגם שיקבל עונש על זה שגנב שופר, אבל בעצם המצוה יצא ידי חובה. בא הראב"ד והעיר, ואפילו אם היה בקול דין גזל, מה בכך, רחמנא אמר יום תרועה יהיה "לכם" מכל מקום, ובירושלמי (סוכה פ"ג ה"א) מבואר שזה אחד הטעמים שיוצא בשופר גזול, ואין זה דומה לארבעת המינים שנאמר בהם "ולקחתם

שלחן ערוך (ואנצפריד סי' ו' ס"ט), בעל נודע ביהודה בדגול מרובה (סי' קכד), שלחן ערוך גאון רבי זלמן (סי' קכד ס"ב), חסד לאלפים להר"א פאפו (דף קכט. אות ג. וסי' קס"ז), הג"ר דוד פארדו בספר שושנים לדוד (בפ"ח דברכות), ספר חידושי רז"ה (סי' קכד). מהר"י עייאש במטה יהודה (סי' קכד), ספר טהרת המים בשו"ת טהרה (מערכת ב' אות לו ועט). מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' ר"ג אות ג), תורת חיים סופר (סי' קכד סק"י), ספר מגיד תעלומה על ברכות (דף רכת), ושכן אמר הגה"ק החוזה מלובלין. ערוה"ש (סי' קכד סק"י) פתח הדביר (סי' קכד אות ו), שו"ת דברי יעקב (מנ"ה אות א), שו"ת בן פורת יוסף ח"ג (סי' ב), אשל אברהם (בוטשאטש, סי' תצד). שדי חמד (מנ"ה הפסק מערכת האות ט), החתם סופר. שמח נפש (במערכת ברוך הוא וברוך שמו) משנה ברורה (סי' קכד ס"ק כא), ראב"ד עדת המעורבים מחכמי מרוקו רבי אלעזר בן טובי בספרו פקודת אלעזר (בסי' ר"ג), שו"ת פני יצחק אבולעפ"א (ח"א סי' א אות מב דף ג ע"א) דעת תורה למהרש"ם. שו"ת אפרקסתא דעניא (סי' ט), שו"ת אגרות משה ח"ב (תאו"ח סי' צח) ובשו"ת משנה הלכות חלק יג (סי' טז ד"ה ולפענ"ד לא). ובפרט שנודע שדעת כמה פוסקים שא"צ לענות ברוך הוא וברוך שמו אף בחזרת הש"ץ, דאינו חיוב גמור. וכ"כ הגר"א במעשה רב (סי' מג).

⁸ לפני שבעים שנה מרן זצ"ל היה נעור בעדה הפרסית, תמיד היו שולחים אנשים יקרים לעשות לו את הסוכה, ואמר לרבי אלעזר שבתאי, תקרא לי לדפוק איהו מסמר, כדי שיהיה לו חלק במצוה. והיה יורד למטה לחצר, והיה דופק על היד שלו במקום על המסמר...

"לכם", כי כאן תיבת "לכם" חוזרת על "יום" ולא על "תרועה" לבד. ואם הראב"ד לא חלק בדיון על הרמב"ם בדיון, בשביל מה חלק? אלא הראב"ד סבר שהמצוה בתקיעה, והרמב"ם לטעמיה אזיל שהמצוה בשמיעה, ולכן נימק שאין בקול דין גול. כך שמעתי ממרן לפני למעלה מחמישים שנה, הרב הסביר יותר בהרחבה, ואני מקצר.

תקיעת חשי"ו

יג. השאגת אריה⁹ (ס"ו) שואל, הלא אמרו במשנה (ר"ה לז): המתעסק לא יצא והשומע מן המתעסק לא יצא, ועוד אמרו (ט"ו): חשי"ו - חרש¹⁰ שוטה וקטן¹¹ - אין מוציאים את הרבים ידי חובתם, זה הכלל, כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתם. ולכאורה אם המצוה בתקיעה מובן, אבל אם המצוה בשמיעה, מה איכפת לי מי תוקע, העיקר שאדם יתקע בשופר ונשמע את קול השופר?! ולפעמים הקטנים תוקעים יותר טוב מהגדולים, יש להם כוח, וגם אין להם שכל להבין מה זה אימתא דציבורא, וגם לא מפחדים מהמלאכים שבאים בשעת התקיעות. על כל פנים קטן לא מוציא, ומכאן מוכיח השאגת אריה שהמצוה גם בתקיעה.

הביקור בלונדון

יד. בשו"ת חלקת יואב (ס"ג) מיישב את קושיית השאגת אריה, ולפני כן אקדים מה שסיפרתי לכם פעם, ואחזור בשביל הדור החדש שלא שמע. לפני הרבה שנים, כשמרן זצ"ל היה הרב הראשי לישראל, הגיע לביקור בלונדון - כמעט תמיד מרן היה הולך לחו"ל אחרי סוכות ופסח, או בבין הזמנים - וכל השבוע הלך מבית דין לבית דין, מכולל לכולל, ונתן שיעורים, לאשכנזים ולספרדים, וכולם היו מכבדים אותו, לא בתור רב ראשי, היו כאן עוד רבנים ראשיים, אלא בתור בעל היביע אומר. וגם בשבת הרב טרח הרבה לזכות את הרבים. ביום ראשון בשעה 12 בצהריים היתה צריכה להיות הטיסה לישראל, וחזרנו מהתפלה, והתחלנו לארגן את הדברים. באה הרבנית האמא ע"ה - הרב היה מקפיד לקחת אתו תמיד את הרבנית, זה מוסר השכל לאלה שנוסעים - ואמרה לו, כל השבוע הלכת לשכונה הזו ולשכונה הזו, ואני כל הזמן הייתי בתוך ארבעה קירות של המלון, וכשמשתעממת יורדת ללובי... מה אספר לנכדים, מה ראיתי בלונדון!...? אבל מרן אמר לה: מאיפה אני מכיר...

תקיעה לכבוד המלכה

טו. היה שם הרב גבאי ע"ה ואמר למרן: יש לי הצעה לכבודו, בעוד שעה בשעה עשר יש חילופי משמרות של המלכה - היתה אז המלכה אליזבת - אני אודיע להם שכבודו מגיע, והרבנית תראה את חילופי המשמרות ותהנה. מרן הסכים¹², והרב גבאי הודיע למי שצריך שהרב הראשי לישראל מגיע, וסידרו לו במה יפה, הם יודעים לכבד... הגענו, ובדיוק הגיעה השעה של חילופי

⁹ זו תשובה יפה, כדאי שכל בן תורה יעבור עליה, ועל תשובת החלקת יואב שהשיב על דבריו, "ודבר בעתו מה טוב" (משלי טו, כג). ובאופן כללי כדאי לפלפל בדברי השאגת אריה והנתיבות המשפט וקצות החושן וכו'. אמרתי לכם מה שכתב הרב פראנק בספר שביבי אור (עמ' נד-נ), שמי שלומד נתיבות וקצות, ואני מוסיף גם בית הלוי וחידושי ר' חיים, אחר כך יודע לדקדק טוב, להבין היטב את הסוגיא, ולדמות נכון מילתא למילתא. אני מכיר אברכים מב"ב שלא לומדים בדרך הזו, ואפילו צוחקים על הלמדנות הישיבתית, אבל באמת מה שאמר הרב פראנק זה כל כך נכון, רואים ספר של מחבר שלמד בישיבות שלנו, ורואים שהוא יודע לדמות דבר לדבר, ומבין ענין, אבל אחרים שלא למדו למדנות וכותבים תשובות כבר בצעירותם, תראה שמביאים ראיה, וזו "ראיה" במורכאות... לא מבינים ענין, פשוט לא יודעים ללמוד, וצריכים לדעת ללמוד בעינין.

¹⁰ מדובר על אדם שנוגד חרש, וכיון שלא שמע דיבורים, לא יודע גם לדבר, ושכלו נפגע. אבל מי שהיה בריא ושלם, ונפל לידו פגו ונתחרש, הוא חייב במצוות.

¹¹ יש קטנים שיודעים לתקוע, וטוב לתת להם שיתקעו אחרי התפלה, כדי שיתרגלו בתקיעת שופר. כשהיינו ילדים היינו מתפללים בבית כנסת 'בורוכוב', ואחרי התפלה מרן זצ"ל היה מביא לנו את השופר, והיינו הולכים ברגל עד הבית ברחוב אלקנה, וכל הדרך תקענו בשופר, "תקע בשופר גדול"... אבל כשמגיע לגיל בר מצוה אסור לתקוע סתם ביום טוב, אלא אם כן יש איהו ספיקות, אבל לא סתם להראות איך תוקע ולהשוניי, אבל לקטנים מותר, כדי שיהיה לנו דור המשך לתוקעים.

השבת הייתה במושב "בית זית", והקוראים שם בתורה היו נערים בגיל בר מצוה, זה קורא עליית ראשון וזה קורא שני וזה שלישי וכו', זה דבר טוב, וחיזקתי אותם, שהרי אפילו קטן עולה למנון שבעה עולים (מגילה כג), וכל שכן מעל גיל בר מצוה, שטוב לחונם בקריאת התורה. הלוואי שכולם יעשו כך. פעם אחת מרן זצ"ל תיקן ילד בר מצוה שקרא בתורה, ובמקום מלגיל קרא מלרע, ומרן תיקן אותו, פעם ופעמיים ושלש, ומסכן החתן בר מצוה נעלב, כנראה התרגש. אחרי התפלה מרן ניגש לבמה ואמר בפני כולם: אני מבקש ממנו מחילה, לא הייתי צריך לתקן אותך! כך אמר לפני כל הקהל. תראו, רב ראשי לישראל לשעבר, גדול הדור ופוסק הדור, עומד ומבקש סליחה מנוער בר מצוה. זה מוסר השכל שלא לפגוע בנערים ולהרבות בהערות. לכן גם אם ילד בר מצוה קורא ולפעמים טועה, לא צריך

המשמרות, עמדו שם חיילים עם כובעים שחורים גדולים, והם לא זזים, אסור להם לסגור את העיניים, רק עומדים כמו פוסטמוט... וברגע המיועד פתאום נשמעו הצצרות וכלים מכלים שונים, גדולים וקטנים, אני לא יודע מאיפה הכוח להחזיק כאלו כלים, וזה עובר מאן וזה עובר משם, מעמד יפה מאוד. הרבנית היתה שם ונהנתה. ובין הכלים היה גם קרן של איל, שופר תימני, אולי היו שם שוטרים תימניים... באותה שעה חשבתי בדעתי, זה היה אחרי סוכות, ואילו היה זה בראש השנה והיה מתברר שאחד השוטרים יהודי והוא תקע בשופר, האם אפשר לצאת בזה ידי חובה? לא, כי אין זו תקיעה לשם מצות הקב"ה, אלא תקיעה לכבוד המלכה.

תקיעה לכבוד נשיא

טז. בזמנו כשהכתירו את נשיא המדינה אפרים קציר, תקעו בשופר בכנסת בהכתרה שלו, אינני יודע מה עשו אצל אחרים, אני לא הולך, למרות שלפי הנהוג בטקסים צריכים להיות שם גם הרבנים הראשיים לישראל, אבל מה לי ולכנסת, גם אין לי חולצה לקרוע... והגילים לתקוע בהכתרת הנשיא, ולו יצויר שהיה זה בראש השנה, ויהודי תוקע כמו שצריך, אטו נצא בזה ידי חובה? לא, כי זו תקיעה של הכתרה ולא תקיעה של מצוה.

תקיעה לכבוד רבה של ת"א

יז. בא' תמוז תשכ"ט הכתירו את מרן זצ"ל לרב ראשי לתל אביב, ראש העיר דאז היה יהושע רבינוביץ ממפלגת המערך, אבל הבין ברבנים מי רב באמת ומי רק דרשן, הרי אביו וסבו היו רבנים, וכיבד מאוד את מרן, וארגן לו הכתרה גדולה. כל רחוב אלנבי - מכירים? יותר טוב שלא מכירים... - נסגר לתנועה, וכל הילדים יצאו מבתי הספר עם דגלים, והרב נסע במכונית פתוחה בכל הרחובות, כמו ניקסון, זה היה מעמד של כבוד התורה שלא היה דבר כזה, אני לא זוכר עוד הכתרה כזו של כבוד התורה. מרן היה צעיר לימים בגיל 48, וחכם מאיר ועקנין שהיה רבה של טבריה וזקן החכמים בארץ, הכתיר את הרב והלביש לו את הגלימה, ואז עמד הרב יחיא מחבוב ע"ה ותקע בשופר גדול שלשים קולות, וכל הציבור כולו עמד בדממה, והקשיבו לתקיעות, איזה יופי, טעות אחת לא היתה לו! זה היה בא' תמוז, ואילו היה זה בא' תשרי, היינו יכולים לכונן לצאת ידי חובה? לא, כי זו תקיעה של הכתרה ולא של מצוה. אומר החלקת יואב, לעולם אפשר לומר שהמצוה בשמיעה, אבל כאשר חשי"ו תוקעים, אין תקיעתם חשובה תקיעה של מצוה, ולכן כששומעים תקיעה כזו לא יוצאים ידי חובה, כי המצוה היא לשמוע קול שופר של תקיעת בר חיובא.

משגיח מן החלונות

יח. לפני שנים רבות מרן זצ"ל הביא ראיה שיש מצוה גם בשמיעה וגם בתקיעה. אדם שהתפלל בנץ החמה בראש השנה, כגון שהוא נמצא בישיבה¹³,

להקפיד עליו יותר מדאי, אסור להעליב אותו, אלא אדרבה יעודד כדי שיהיה מהדור הבא של הקוראים בתורה, ובפרט אם יהיה אברך, כמה מקבלים היום בכלול? גרושים, אולי אלפיים שקל, ואם הוא יקרא בתורה, זה יעזור לו לפרנסה. צריך לדעת לעודד, ולא רק לתת ביקורת וביקורת, לספרדים יש חוש ביקורת יותר מדאי, אבל צריך שיהיה חוש עידוד, לעודד ולחזק. וכך היה מרן זצ"ל, למד מהאשכנזים לפרגן ולפרגן.

¹² צריך לכבד את האשה מאד, אומרים שמרן כל הזמן ראשו היה בתורה, ולא עזר לרבנית. זה לא נכון, נכון שמעולם לא הלך למכולת ולא עשה שוק, אבל היה מונע את העגלה של התינוקות, היה מחזיק את הבקבוק ותוך כדי לומד... מה שיכל לעזור עוד.

¹³ בעולם הישיבות מתפללים בראש השנה בנץ החמה, אבל בישיבה שלנו לא התפללנו בנץ, כי בהתחלה כשהיינו מתפללים בנץ ראיתי שהבחורים עיפים ובקושי מתפללים, וכשאומרים "ידי רשים נחלשים" כולם נרדמים... והרי תפלה בנץ החמה היא לא לעיכובא, מרן השלחן ערוך (ס"ט פט ע"א) כתב שהיא מצוה מן המובחר, אבל לא מעיקר הדיון, ואם בא לידי עייפות ולא מתפלל כהוגן, לא יתפלל בנץ. ולכן הנהגנו שמתחילים אמירת "אלוקינו" בשעה שבע.

יש חוששים לדברי הירושלמי "מאן דדמיך בריש שתא דמיך מוזהר", מי שישן - מוזל ישן, אבל כל אחד רוצה שמזלו יתעורר ויצליח בכל מעשי ידיו. אני זוכר לפני שנים רבות שמרן זצ"ל היה מקפיד על זה, ולמרות שהיה מתפלל בשעה שבע היה קם מוקדם בעמוד השחר ולומד. אבל הגרש"ז אורבך (בשלמי מוה"ר עמ' מו) כתב, שכיון שהתחיל לישון בלילה, הולכים אחר ההתחלה, והקפידא היא שמי שכבר התעורר לא ישוב לישון עד אחרי חצות היום. **הרבנית** ע"ה היתה מקפידה מאוד, כשהיינו גומרים לאכול בשעה 1:30, לא היתה מרשה לנו ללכת לננוח, היתה מחזיקה כוס ומתירה עלינו מים... כדי שלא נירדם, וכשהגיע חצות היתה אומרת, עשיתי תלכו לישון... כדי להקפיד על זה, אבל אם התחיל לישון בלילה מותר להמשיך.

יש כאלה שרגילים להתפלל בנץ, היה אצלי בכלול אברך טוב, בנם של קדושים, אבל עיראקי שרגיל להתפלל בנץ החמה, זה אצלם כמו חלק מתר"ג מצוות... וכל הזמן היה בא לסדר א' ונרדם, והחברותא היה עוזב אותו. הקפדנו בכלול על פי הנחית מרן זצ"ל שכולם ילמדו רק בחברותא, לא לבד, כי זה מעורר את האברכים, ואם לא כן זה כמו מושב זקנים...

והתקיעות לא היו טובות¹⁴, והנה גמר תפלת מוסף ועבר ליד מנין סמוך, נעמד ליד החלון ושמע תקיעות יפות, ואמר: אצא בזה ידי חובה. כשגמרו את התפלה פגש את התוקע במנין השני ואמר לו, בזכותך יצאתי ידי חובה! שאל אותו: היית איתנו? לא ראיתי אותך. אמר: הייתי בחוץ ושמעתי מהחלון. אומר לו התוקע: אני כיוונתי להוציא ידי חובה רק את הנמצאים בבית הכנסת, לא כיוונתי עליך. וכתבו הרמב"ם (פ"ב מהלכות שופר ה"ד) והשלחן ערוך (סי' תקפט סעיף ח) על פי דברי הגמרא בראש השנה (ס"ט): נתכוון שומע לצאת ידי חובתו ולא נתכוון התוקע להוציא או שנתכוון התוקע להוציא ולא נתכוון השומע לצאת לא יצא ידי חובתו, עד שיתכוין שומע ומשמיע. ע"כ. ושאל מרן זצ"ל, אם המצוה בשמיעה, למה לא יצא ידי חובה, הרי הוא שמע תקיעה של מצוה מתוקע שמוציא ידי חובה את הציבור, זה לא חש"ו, ומה איכפת לי שלא כיוון על ההוא ששמע מהחלון? מכאן מוכח שהמצוה גם בשמיעה וגם בתקיעה, כלומר שלמרות שיעקר תכלית המצוה היא בשמיעה, כדברי הרמב"ם, אבל יש מצוה גם בתקיעה.

דבר פלא

יט. החזון איש (סי' כט אות ד) והאגרות משה (א"ח ח"א סי' קעג, וח"ב סי' עב ד"ה אף) - שני נביאים התנבאו בסגנון אחד - כתבו דבר פלא, שכיון שהתוקע לא חשב להוציא את העומד בחוץ, כלפיו התקיעות נחשבות תקיעות של רשות, כמו של מתעסק ומתלמד, שלא יוצא בזה ידי חובה, ורק כלפי מי שהתוקע נתכוין להוציאו, נחשב ששומע קול שופר של מצוה. זה חידוש גדול, זה לומדיש, שהרי באותה תקיעה הוא הוציא ידי חובה את כל הציבור בבית הכנסת, ואילו תקיעות של מצוה כלפי הציבור כולו, ולמה זה שבחלון לא יוצא ידי חובה אם המצוה בשמיעה בלבד. מרן זצ"ל לא ראה מה שכתבנו, ואחר שנים הראיתי לו, וגם הוא תמה מה הסברה בזה. ולמסקנא המצוה גם בשמיעה וגם בתקיעה.

לידע את הציבור

כ. נפקא מינה, שהגבי או הש"ץ או רב בית הכנסת, ידפקו לפני תקיעות שופר ויאמרו: רבותי, בראש ובראשונה צריך לכוין לשם מצוה, מצוות צריכות כוונה. דבר שני, התוקע יכוין להוציא ידי חובה את השומעים, והם יתכוונו לצאת ממנו. דבר שלישי, שלא לענות ברוך הוא וברוך שמו. דבר רביעי, לכוין שהמצוה גם בשמיעה וגם תקיעה. ועוד דבר יזהיר אותם, שלא לומר וידוי בין התקיעות.

יודוי בין התקיעות

כא. יש סידורים של הוצאת מנצור ובקאל, ששם כתוב נוסח וידוי לאמרו בין תקיעות תשר"ת לתש"ת, ובין תש"ת לתר"ת, והמקובלים טוענים על פי דברי רבינו האר"י ז"ל (שער הכוונות צ"ג) שבלי זה התקיעות לא עולות למעלה, נתקעות בתקרה... וכך דעת הבן איש חי (פרשת נצבים אות יג) לומר וידוי בין התקיעות. ותפס כמותו באור לציון כדרכו. אבל מרן זצ"ל כתב תשובה ארוכה בזה ביביע אומר חלק א' (תא"ח סי' לו) וחזר שוב בחלק ג' (תא"ח סי' לב-לד), ושם נשא ונתן בזה עם הגרי"ש אלישיב, והביא גדולי עולם כמו הגאון רבי עקיבא איגר (הובא בפסקים ותקנות של ר' עקיבא איגר עמוד סג), הגאון מליסא בדרך חיים - הביאו להלכה המשנה ברורה (סי' תקצב ס"ק יב), מחזור אהלי יעקב (דף כג ע"א), מהרי"ל דיסקין (בפונטוס אחרון סי' עט) ועוד, שכתבו להזהיר את הציבור שלא לומר וידוי בין התקיעות, ואין הבדל בזה ספרדים לאשכנזים, מחשש הפסק.

תקנה מחמת הספק

כב. כולם מכירים את דברי הגמרא בראש השנה (ד.), התקין רבי אבהו בקסרי, לתקוע תשר"ת שלש פעמים, תש"ת שלש פעמים, תר"ת שלש פעמים. וכתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות שופר הלכה ב): תרועה זו האמורה בתורה - "יום תרועה יהיה

וכל שני וחמישי החברותא היה עוזב אותו. מה קרה? הוא קם בנץ. אמרתי לו: מי התיר לך, יש תורמים שמחזיקים את הכולל על מנת שהאברכים ילמדו, ואתה בא ונרדם, תקום בשעה שבע, אם אדם חזק ומצליח לקום בנץ וללמוד בעיון, אדרבה, יקיים מצוה מן המובהר, אבל אם עיף לא יקום מוקדם. הוא לא שמע לי, וכנראה בגלל זה לא יצא תלמיד חכם גדול.

מי שרוצה ללמוד טוב צריך להיות עירני, תראו מה שכתב הט"ז באבן העזר (סי' כה סק"א) על הפסוק (בתהלים קכ"ב), "שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים את יתן לידידו שנא", ש"משכימי קום", הם אלו שקמים מוקדם בנץ, ו"מאחרי שבת" הם אלו שלומדים עד השעה שתיים לפנות בוקר ולא ישנים זחרים, ואחר כך הם קוראים תוספות ולא מבינים מהו, קוראים מהרש"א ולא מבינים, יש קטעים קשים, וצריכים לקרוא פעמיים ושלש עד שאולי יבינו. וגם צריך לשמור על הבריאות.

¹⁴ כשלמדנו בישיבת פורת יוסף קטמון, בשנת תשכ"ה, המשגיח ע"ה תקע, והתקיעות היו על הפנים, ה' ירחם, לפני כן אמר "באתי לתקן ולא לקלקל", אבל היה צריך לומר הפוך... כי כל הקולות כשרים לתקיעת שופר (ש"ע סי' תקפ"ט), אבל אם יוצא אויר ולא קול, לא

לכם", נסתפק לנו בה ספק לפי אורך השנים ורוב הגלויות, ואין אנו יודעים היאך היא, אם היא "גנוחי גנח" - שברים, או "לילי ליל" - תרועה, או שניהם יחד - שברים ותרועה, שכך דרך הדואג מתאנח תחלה ואחר כך מילל, לפיכך אנו עושים הכל. ובגמרא (שב) מבואר, שעל כל תרועה תוקעים תקיעה פשוטה לפנייה ותקיעה פשוטה לאחריה, ונלמד מהפוסקים "והעברת שופר תרועה" (ויקרא כ"ט), "תעבירו שופר" (שם). נמצא שתקנת האמורא רבי אבהו לתקוע שלושים קולות, היא מחמת הספק מהי תרועה, ולפי זה אחר שבירך "לשמוע קול שופר" ו"שהחינו", כל עוד שלא התחיל לתקוע תשר"ת, תש"ת ותר"ת, יתכן שמפסיק בין הברכה למצוה¹⁵, ואמנם התקיעות עצמן אינן הפסק, אבל דיבור של הוידוי נחשב הפסק, ולכן הזהירו הפוסקים שלא לומר וידוי בין התקיעות.

מחזור חזון עובדיה

כג. כשהוצאנו לאור את המחזור "חזון עובדיה", שאלנו את מרן זצ"ל כיצד לנהוג, ואמר לי, אל תזכיר בכלל את הוידוי, כי יש אנשים שלא קוראים את האותיות הקטנות, שלא לומר את הוידוי בפה אלא בהרהור הלב, ולכן הטוב ביותר להשמיט לגמרי, מחשש הפסק. בא חכם בן ציון (אור לציון ח"א א"ח סי' לט) וטען כמה טענות, וביביע אומר (ח"ח תא"ח סי' מט) וכן בילקוט יוסף (ימים נוראים) השבנו עליהן. ומה שטען שהרי לדעת האר"י ז"ל התקיעות לא עולות לשמים בלי הוידוי, וכדאי להיכנס בקום ועשה לספק הפסק, בשביל שהתקיעות יעלו לשמים. הנה האר"י ז"ל הולך לשיטת הזוהר (פסח רלא ע"ב) שכל התקיעות אמת, ואין בזה בל תוסיף, כי הכוונה שבכל תקיעה יש בחינה אחרת, ומכל מקום זהו שלא כמו התלמוד שלנו - לפי פירוש הרמב"ם - שכל התקיעות הן מחמת הספק. ותמיד כשיש מחלוקת הזוהר הקדוש עם התלמוד שלנו, הלכה כמו התלמוד שלנו, לא בכל מקום הלכה כמו רשב"י, ורק כשאין תלמוד נגד הזוהר, הלכה כמו הזוהר שהוא רשב"י שהיה תנא.

פשטנים ומקובלים

כד. וכאשר יש מחלוקת הפוסקים הפשטנים נגד המקובלים, אז זוהר נגד הגמרא שלנו, הלכה כמו הגמרא והפשטנים. כך כתבו הרא"ם - רבי אליהו מזרחי (בתשובה סי' א') היה לפני כ-550 שנה, הרדב"ז (תא"ח סי' נא) - שהיה בן דורו של מרן וגדול ממנו בשנים, וישב אתו יחד בבית הדין - ועוד, שכך קבלה בידם דור אחר דור. וכן כתבו הגינת ורדים (תא"ח כלל ב' ר"ס יג) לרבי אברהם הלוי מרבני מצרים לפני מעל 300 שנה, הכנסת הגדולה (תחילת כללי הפוסקים), רבי שלמה לניאדו בשו"ת בית דינו של שלמה (תא"ח סי' יב, דכ"ב ע"ד), המאמר מרדכי (סי' נב אות א) - לרבי מרדכי כרמי שהיה בן דורו של מרן החיד"א. וכך גם דעת החיד"א, למרות שבספרו ברכי יוסף הביא הרבה מדברי הזוהר, והרבה מתבלבלים וחושבים שדעתו להורות הלכה כדברי המקובלים, אבל זה לא נכון, הגאון רבי אברהם כלפון מרבני לוב כתב בספר לקט הקציר (סי' לב סעיף כז) - הספר הזה הגיע לישיבתנו לפני שנים רבות - שפגש את החיד"א פנים אלא פנים בליוורנו בשנת תקס"ד, ושאל אותו כיצד הוא רגיל להורות, והשיב לו מרן החיד"א שהוא נוהג בכל דבר כדעת מרן שקיבלנו הוראותיו, זולת מקומות שהאר"י החי מחמיר, שבזה הוא עצמו נוהג כדברי האר"י, אבל לאחרים הוא מורה תמיד רק כדעת מרן. זה מעניין.

החידוש במעלית

כה. פעם מרן זצ"ל סידר חתונה לאחד התלמידים שלנו מיישיבת "חזון עובדיה", בשנים הראשונות התלמידים שלנו שלכל חתונה בירושלים מרן היה מגיע לסדר קידושין, לא היו הרבה בחורים כמו היום, בכלל כשמרן היה רב ראשי היו בארץ רק 3 מיליון יהודים, כיום ב"ה יש 8 מיליון יהודים, ואם נתחיל

יוצאים ידי חובה. אחרי התקיעות אני זוכר שחכם שלום זצ"ל היה בצער, בלי מצב רוח, אפילו את התרועה גדולה לא ידע לעשות, וכי לוקחים תוקע בגלל שהוא צדיק? דבר ראשון צריך לדעת לתקוע! ולאחר התפלה היה בחור אחד - לא משנה מי - שתקע מאה ואחד קולות. המשגיח מסכן התבייש, אבל מראש לא היה צריך לתקוע, ואולי ידע לתקוע והתרגש.

¹⁵ הגע עצמנו, מי שבירך "שהכל נהיה בדברו" ולא טעם מהמאכל, וצלצל הטלפון ואמר "הלו", זה הפסק וצריך לחזור ולברך, אפילו שאמר רק מילה אחת. ואמנם החי אדם (כלל סעיף יא) כתב לדון שאם הפסיק במילה אחת שמה לא נחשב הפסק, ורק אם אמר שלש מילים עבר תוך כדי דיבור נחשב הפסק. אבל נעלם ממנו המאירי (בספר מן אבות עין א), שמשמעו ממנו שאפילו מילה אחת כמו אמן, נחשבת הפסק. אבל אם כבר טעם מהתה, אפילו טעם מעט, יכול לדבר מה שרוצה, ואם בירך על מסטיק, לדברים שבקדושה אפילו אחר טעימת החך יכול להפסיק, ולדברים בטלים יכול להפסיק רק אחר שבלע רוק והרגיש את הטעם.

לא נגמור... אחרי החופה נכנסתי עם מרן למעלית, לא נכנסים הרבה שהמעלית לא תתקע... ואמר לי: במה אתה עוסק? תמיד כשראה אותי שאל בלימוד, אמרתי לו, ראיתי קטע יפה בספר לקט הקציר, שהחיד"א היה מורה לרבים כמו השלחן ערוך, שאל אותי? איפה בדיוק זה כתוב? אז הספר יצא חדש, ואמרתי בעמוד זה וזה. בשעה שתים בלילה הטלפון מצלצל, אני מרים ומרן על הקו - אם הלכתי לישון היה אומר: בשעה כזו ישנים?...! - ואמר לי: גמרתי ללמוד ונזכרתי שכך אמרת בשם לקט הקציר, פתחתי את הספר ולא מצאתי מה שאמרת בשמו. אמרתי לו: אבא, היינו למעלה במעלית, לא בשמים היא... מרן חיכה על הקו ואני הלכתי לספריה ובדקתי, וחזרתי אליו:

- עבר הגהת מרן הראש"ל שליט"א -

פינת ההלכה - נסיעה ברכבת שהפסים נעשו בשבת

נמסר בעש"ק פ"ר כי תבוא תשפ"ג

ובשנות קום המדינה התעוררה השאלה בכל תוקף, אודות כמה מפעלים שבזמנו עבדו בהם גם בשבת, מלבד יום הכיפורים, כמו מפעל 'סוגת' של סוכר, וכן מפעל נייר חדרה, וכן בית חרושת למלט ליד בית שמש, וכיוצא, והסוכר והמלט והנייר נעשו לצורך אחרים, ולא לצורך המבשל עצמו [אלא אם כן נימא שעושה כן לעצמו לקבל רווחים, ולא חשיב כעושה לצורך אחרים].

ויש להוסיף, שאף להמגן אברהם הנ"ל שצידד להקל כשעושה לצורך לאחרים, הנה התכווין להקל כשהדבר נעשה באופן מקרי, אבל מפעל שעובד בקביעות בשבת להפיק רווחים מחילול שבת, לא שייך לומר בזה הכלל שאין אדם חוטא ולא לו, שהרי הוא חוטא על מנת להרוויח מהתוצרת שלו, ונבנה מחורבנה של השבת.

וכן כתב הפרי מגדים (סימן שכה א"א ס"ק כד) שמי שאמר למומר לחלל שבת, לא בזה שייך סברת אין אדם חוטא ולא לו, ואסור עולמית למי שנתבשל בשבילו. ע"ש.

וכן מבואר בשו"ת כתב סופר (סימן 1) לענין מאפייה של יהודים שעושים שבתם חול ואופים פת בשבת, שאסור לשום יהודי לקנות מן הפת שנאפתה בשבת גם לאחר השבת, הואיל ועושים זאת בקביעות, והקונה מן הפת הזאת הרי הוא מסייע ידי עוברי עבירה.

וכן פסק להחמיר בשו"ת מהר"ם שיק (סימן רב) - תלמיד החתם סופר. וכן העלה הריב"ש (סימן תנח) - תלמיד הר"ן - שאף על פי שהדבר נעשה בצורה כללית לכל מי שירצה לקנות, ולא לשם אדם מסוים, גם בזה יש לאסור לקנות ממנו, הואיל ונעשה בו איסור. ע"ש.

ולפי זה גם כאן בבית חרושת לסוכר, למלט, וכדומה, שהדבר נעשה בקביעות לצורך שיווק כללי, לכאורה יש לאסור את המוצר שנעשה בשבת.

ובאמת שכן פסק בכיוצא בזה בקהלות יעקב (ליקוטים, ח"ב סי' 1), שאין ספק דלאו דוקא מומר לעכו"ם, אלא הוא הדין מומר לחלל שבת תדיר ובלי פחד, דזיל בתר טעמא משום דלא שייך במומר אין אדם חוטא ולא לו, והאי טעמא איכא נמי במחלל שבתות בקביעות, ואם כן פשוט דמעשה שבת שלו אסור למי שנתבשל בשבילו עולמית, כמו במבטל איסור. ע"ש.

ובזמנו טענו, שהרי מפעל סוכר, או מפעל המלט, או מפעל הנייר, עובד בכל ימות השבוע, ורוב התוצרת נעשית בחול בהיתר, ויש לכל קונה לומר שהוא קונה מן הרוב, דכל דפריש מרובא פריש. ואפילו אם נדון הדבר כקבוע, שהספק נתעורר במקום הקביעות - בבית החרושת, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, וכמבואר בכתובות (טו). ומבואר בתוס' (פסחים טו) דכל דפריש בפני ישראל דינו כקבוע, מכל מקום הואיל ועיקר דין המבשל בשבת שאסור לו עולמית אינו אלא מדברי סופרים, וכמבואר בחולין (קטז) שאין מעשה שבת אסורים באכילה מן התורה, שנאמר "ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם", היא קודש ואין מעשיה קודש, לפיכך כל שיש ספק בדבר אם דבר זה נעשה באיסור או לא, יש להקל ולהתירו באכילה. וכן פסק בשו"ת זית רענן ח"ב (סי' 10).

והזי לאיצטרופי סברת הגאון מוילנא בביאורו, שהביא סברת התוספות שפסקו הלכה כרבי מאיר דבמזיד מותר בערב גם לו, והביא ראיות לזה שכן הוא להלכה. ועיין בב"ח ובדרישה ריש סימן שיח. וכן כתב בנידון דידן בשו"ת שער שמעון אחד חלק א' (עמוד קמז), והביא כן גם משם מרן אמו"ר זיע"א.

ואמנם אם על ידי ארגון כל שומרי התורה שימונעו מלקנות סוכר זה, המפעל יושבת ביום השבת, אין הכי נמי כהוראת שעה יש לאסור מליהנות מסוכר זה, כדי לאלץ את הבעלים להשבת את מפעלם בשבת. אך כשאין כח ביד שומרי התורה לאלצם לכך, העיקר לדינא להקל ליהנות מסוכר זה, וכמבואר.

ועיין בקהלות יעקב הנ"ל, שנשאל בענין בית חרושת של מלט שמחללים שם את השבת, האם מותר לקנות מהסחורה, והשיב, דלכאורה יש לאסור אף ממה שנעשה בימי החול, שהרי אם כל הלקוחות היו נמנעים מלקנות שם, היה מועט

רבים שואלים, האם מותר לנסוע ברכבת באזור המרכז, בגוש דן ובתל אביב, שלפי מה שאומרים בנו את המסילות גם בימי שבתות ומועדים, תוך כדי חילול שבת. כי יש רבנים שאומרים שצריכים לחכות שלשה חודשים, אבל אומרים בסתם ולא מזכירים שום פוסקים, והשאלה האם דבריהם נכונים להלכה, או לא.

אמנם הפועלים במסילת הרכבת רובם ככולם היו אינם יהודים, זו חברה סינית, והפועלים סודנים וסינים. אבל יש קבלנים יהודים, והם גם שליחים של הממשלה ושל העירייה שהם יהודים, וגם הפקחים והמהנדסים, הרבה מהם יהודים, ויש כאן בודאי איסורים חמורים, מלבד אמירה לגוי והנאה ממעשה גוי בשבת, יש גם דברים שיהודים עשו, והנאה ממלאכת יהודי בשבת.

ראשית דבר, צריכים למחות על חילול השבת ההמוני שנעשה כאן, אנחנו נמצאים במדינה יהודית, זו לא רוסיה, לא אוקראינה ולא אמריקה, זו הארץ של עם ישראל! ועם ישראל שרד בזכות השמירה על התורה והמצוות. אבל מה נעשה שהרי אנחנו נמצאים במדינה של מי שאינם שומרי שבת, אסור לקטר על עם ישראל, ואנו מתפללים שידעו כל תועי לבב כי ה' הוא האלקים, וישונו אל ה' וירחמו. אבל לצערינו הרב יש עדיין יהודים שלא יודעים שום דבר מהיהדות, לא חינוכו אותם לתורה ולמצוות, ולכן מתעוררת השאלה האם מותר לנסוע ברכבת בימי החול אחר שאנו נהנים ממה שעבדו בהכנת המסילה גם בשבתות.

הנה בשלחן ערוך (סימן שיח סי' א) נפסק, המבשל בשבת במזיד, אסור למבשל עולמית, ולאחרים מותר במוצאי שבת מיד. ע"כ. ואין צריך לחכות בכדי שיעשו אלא כשאמר לגוי ועשה מלאכה עבורו, אבל יהודי שעשה מלאכה לעצמו עבור ישראל, ועשה זאת לעצמו, במוצאי שבת מותר מיד.

וכתב המגן אברהם (סק"ב), לכאורה זהו דוקא כשבישל בשבת לעצמו, לכן מותר לאחרים במוצאי שבת, הואיל ולא נתקיימה מחשבתו, אבל המבשל בשבת במיוחד לצורך אחרים, יש לאסור התבשיל עולמית גם לאחרים, וכמו שמצינו בשלחן ערוך (יורה דעה סימן 103) לענין ביטול איסור לכתחלה, שאם הוא איסור תורה כגון נבילה או טריפה, שעירבו בתוך תבשיל של היתר, אף שיש ששים כנגד האיסור, התבשיל אסור באכילה לאותו אדם, הואיל ועשה כן לכתחלה, אבל לאחרים התבשיל מותר באכילה. ואם עירב את האיסור בתוך היתר כדי שיאכלו ממנו אחרים, ויש בו ששים פעם נגד האיסור, אסור גם לאחרים שנתבטל האיסור בעבורם. והוא הדין כאן.

ושוב דחה המגן אברהם, שבאיסור שבת אין אדם חוטא ולא לו, ולכן אין לחוש שישאר יחלל שבת לצורך אחרים, והתבשיל מותר להם למוצאי שבת. מה שאין כן גבי מבטל איסור דלא משמע לאינשי איסורא כל כך לבטל איסור. ע"ש.

אף שמדברי המגן אברהם לא ברור אם הכריע בדבר, וגם הפרי מגדים (מש"ז סק"ב) נשאר בצריך עיון לדינא, מכל מקום הרבה אחרונים תפסו לדינא כדברי המגן אברהם האחרונים, להקל, וכדמשמע בבית יוסף, וכן פסק במשנה ברורה (סק"ב). ולפי זה יוצא לכאורה שמוותר ליהנות מאותם מלאכות שנעשו לצורך אחרים, שאין אדם חוטא ולא לו.

ובאמת שיש לחקור בטעם האיסור ליהנות ממה שנתבטל עבורו, אם הוא מחשש שמי יאמר לו בהדיא לבטל, או משום דלא ירויח ממועשיו הרעים.

ועיין בבית יוסף יורה דעה שם, שהביא דברי הרשב"א, דדוקא למי שעבר וביטל, וכן למי שנתבטל בשבילו, כדי שלא יהנו מעשיו הרעים. ע"ש. ומשמע שהאיסור ליהנות ממה שנתבטל בשבילו הוא קנס כדי שלא ירויח ממועשיו, ולא תתקיים מחשבתו.

ולפי זה לכאורה בנידון הרכבת, יהיה אסור ליהנות מאותם מלאכות שנעשו עבור הרבים, כדי שלא ירויחו ממועשיהם הרעים לחלל שבת.

בחילול שבת, ונמצא שכל קונה וקונה מסייע ממש שיחלל שבת יותר, ויש בזה איסור משום ולפני עור לא תתן מכשול דאורייתא. וכתב שם שכן סבר הגאון החזון איש, והביא ראיה לזה מדאמרינן במועד קטן (זו) דהמכה בנו הגדול עובר בלפני עור, שעל ידי הכאתו מתעורר אצל הבן הרצון לעבור על כיבוד אב. והוא הדין הכא, שעל ידי הקנייה מסבב הסכמה לבעל בית החרושת שימשיך בעבודתו גם להבא. ע"ש. והובאו דבריו בשו"ת מנחת יצחק חלק ג' (סימן עט). ע"ש.

ואמנם יש לצדד בזה לפי מה שכתב מרן החיד"א בברכי יוסף (חושן משפט סימן ט"ו סק"ג), שדוקא איכא שיש ישראל אחר הרוצה להכשילו, ועדיין לא הכשילו, חשיב כקאי בתרי עברי דנהרא, אבל באופן שכבר הכשילוהו ואחרים ונעשה כבר האיסור, ובא זה ומוסיף להכשילו, אף לדעת המשנה למלך לא חשיב כקאי בתרי עברי דנהרא, ואינו עובר בלפני עור. ולפי זה גם בנידון דידן ליכא משום לפני עור. ומעיקר הדין מותר לקנות מהם, כיון שרוב התוצרת נעשתה בהיתר.

ועיין בשו"ת אז נדברו חלק ב' (סימן לו) שכתב, דזה פשוט שאין לנו כח לאסור מלהשתמש במוצרים המיוצרים בבתי חרושת אשר הם מחללים שבת מפני חילול ה', דאם כן אין לדבר סוף, ודיינו במה שאסרו עלינו רבותינו. ע"ש.

ועל כל פנים לו יצוייר שאם יפסיקו לקנות מהם את הבקבוקים המיוצרים גם בשבת הדבר יאלץ את בעלי המפעל להשבית את המפעל ביום שבת, אין הכי נמי ראוי להורות כן בהוראת שעה. והכל לפי ראות עיני החכם.

נייר שיש בו חשש חילול שבת

ויש מגדולי ישראל זצ"ל שהקפידו לציין בתחילת הספר שלהם, שהספר הודפס על נייר שאין בו חילול שבת. אמנם זו הנהגה קדושה מחמת חסידות ומצוות קידוש ה'. אך מעיקר הדין, נייר המיוצר על ידי חברה העובדת בשבת ופועליה הם יהודים, מותר לקנות נייר זה להדפסת ספרי קודש או עלונים וכדומה, משום שיש לתלות שנייר זה הוא מהנייר המיוצר בשאר ימי החול, ובפרט שיש לתלות בכל נייר שהוא מהרוב המיוצר בימי החול, וכל דפריש מרובא פריש. ורק הצנועים מושכים את ידיהם, ומדפיסים את ספריהם רק על נייר שאין בו חשש של חילול שבת, ותבא עליהם ברכה. וכל שיש לתלות שעל ידי שכל יראי ה' יתארגנו שלא לקנות נייר מחברה זו, תיאלץ החברה להפסיק את העבודה בשבת, ראוי ונכון לנהוג כן.

וכן בקבוקי זכוכית המיוצרים בבית הרושת של יהודים העובדים בשבת בעוונות הרבים, מותר להשתמש בבקבוקים אלה, שהולכים אחר רוב הימים. ומכל מקום טוב שהצבור ימנע מלקנות בקבוקים כאלה אם הדבר יאלץ את החברה להפסיק לעבוד בשבת.

נסיעה באוטובוסים ציבוריים ומוניות המגיעים עם צאת השבת לתחנה

ולגבי אוטובוסים ציבוריים ומוניות המגיעים עם צאת השבת לתחנה כדי לאסוף נוסעים, ואין באפשרותם להגיע לתחנה אלא אם כן יצאו מביתם קודם צאת השבת, יש אומרים שאסור להצטרף לנסיעה זו, שהרי נהנים ממלאכה שנעשתה בשבת עבור אחרים. ויש אומרים כי מאחר שעצם מלאכת ההבערה בנסיעה שעשה הישראל בשבת כבר אינה קיימת, והנהגה במוצאי שבת אינה אלא גרם הנהגה, אין זה בכלל נהנה ממלאכת שבת.

ולגבי אוטובוסים ציבוריים ומוניות המגיעים עם צאת השבת לתחנה כדי לאסוף נוסעים, ואין באפשרותם להגיע לתחנה אלא אם כן יצאו מביתם קודם צאת השבת, בשו"ת מנחת יצחק חלק ט' (סימן לוט), פסק שאסור ליהנות בנסיעה זו ולהצטרף אליה, שהרי נהנה ממלאכת שבת שנעשתה עבורו.

גם בספר שמירת שבת כהלכתה חלק ב' (פרק נט סעיף ט) כתב, שאוטובוס יוצא מתחנתו לפני צאת השבת, ומגיע לאסוף את הנוסעים מיד עם צאת השבת, לכתחלה לא יסע בו. ורק בשעת הדחק יש מי שמתיר לנסוע בו. ע"כ.

אולם מעיקר הדין יש להתיר בזה, מטעם שעצם מלאכת ההבערה שעשה היהודי בשבת כבר אינה קיימת בעולם [וזה עדיף ממה שנתבאר בסימן תה דהיכא דלא נעשה מעשה בגוף הדבר ליכא למיתסר משום הנאה ממעשה שבת], ועכשיו במוצאי שבת אינו אלא רק גרם הנאה לנוסעים שמקדימים להגיע למחוז חפצם, וזה אינו בגדר נהנה ממלאכת שבת.

וכן פסק בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ג (סימן מה), דמאחר וכל נסיעתו של האוטובוס היא עבור הנוסעים בתחנות הראשונות, ולא עבור אלה הממתנים לצאת השבת,

באופן שאין להם כל חלק בחילול שבת שנעשה. וכן פסק בשו"ת משנה הלכות חלק ז' (סימן נ-נה).

והגאון מהרש"ם (ח"ב סימן רמו) דן בכיצא בזה, לענין השתמשות באור החשמל במוצאי שבת באופן שההסקה נעשית בשבת. וכתב, דאף דבעינן להמתין בכדי שיעשו, אין להחמיר אלא שיעור ההדלקה שהוא כרעג, ואין צריך להמתין כשיעור ההסקה הנעשית לצורך הכנת הכח העלעקטרי, כיון דפנים חדשות באו לכאן. ע"ש. ומשמע שיש להתיר מעשה שבת היכן שאינו נהנה בגוף האיסור שכבר חלף הלך לו. ולפי זה הוא הדין בנידון דידן, שהרי המלאכה שעשה בשבת כבר חלף הלך לו, והוא נהנה רק מהנסיעה במוצאי שבת. [אף שיש לפלפל שאולי בנידון מהרש"ם נעשה לצורך רוב גוים].

וגם מצד איסור מסייע בידי עוברי עברה, כבר נתבאר דהיכא שהישראל בלאו הכי עושה את האיסור, והצטרפותו לנסיעה לא גרמה לנסיעה שתבא, שהרי יש ישראלים אחרים המחללים שבת בעוה"ר ואשר יסעו באוטובוס זה, נמצא שזה המצטרף עתה לנסיעה אינו מסייע בידי עוברי עברה. וכן השיב לי מרן אאמו"ר זיע"א שהעיקר לדינא להקל בזה.

ואף על פי שהעיקר לדינא להקל, מכל מקום משום מיגדר מילתא, אשרי המחמיר, ובפרט בשכונות שרוב התושבים בהם הם יראי ה'.

ונחזור לענין הרכבת, כי לפי מה שבייררתי עם אנשים יראי שמים במשרד התחבורה המכירים את עבודות הרכבת הזו, עיקר העבודות בשבת היו בקידוח, שנמשך כמה שנים על ידי מכונה מיוחדת שהגיעה מסין עם הפועלים הסיניים, והיא כמין מפעל שלם מתחת לפני האדמה, שמלבד הקדיחה היא גם עושה ביטון, כי שם בגוש דן האדמה בוצית, וחייבים מיד לבטן ולאטום את המנהרות שחפרו, ואילו היו מפסיקים את העבודה בשבתות וחגים הכל היה קורס, ולכן המכונה הזו עבדה במשך כמה שנים רצופות בלי הפסקה כלל לרגע אחד, אבל שאר עבודות הרכבת לא ברור כלל שנעשו בשבת. ולדברי המומחים, כפי הנראה עבודת הקידוח הנ"ל רובה נעשית באופן אוטומטי, והפועלים משגיחים שהכל יעשה לפי התכנית.

ונהנה כל העבודה הזו נעשתה בקבלנות, ולא אמרו לגוים בפירוש שיעבדו דוקא בשבת, אלא שבהכרח הוצרכו לעבוד בשבת, ודעת מרן הבית יוסף (סי' טו) להתיר בכיצא בזה, לומר לגוי שיקנה לו איזה דבר, למרות שאפשר למצוא אותו רק ביום השוק שהוא בשבת. וכן פסק בשו"ת יחווה דעת ח"ג (סי' יז) להתיר בזה במקום הצורך, כל ששכר את הגוי בקבלנות וקצב לו את שכרו, ולא אמר לו בפירוש לעבוד בשבת, אע"פ שהיה מוכרח לעבוד דוקא בשבת. ע"ש.

ועוד, והוא העיקר, שעבודת הקידוח הנ"ל נסתיימה כבר לפני כמה שנים, ובכל השנים האחרונות עשו את שאר העבודות האחרות, כגון חיטום, ומיזוג אויר וכו', ועבודות אלו נעשו בימות החול, וגם אם היו אלו שבתות שעבדו בהם, הרי כל שבת כזו היה לה בכדי שיעשו במוצאי שבת, כי היו יכולים להשלים עבודות אלו ע"י פועלים נוספים במשך השבוע, וגם עבודות אלו נסתיימו כבר לפני חודשים רבים, ומאז במשך תקופה ארוכה רק עשו הרצה לרכבת, לבדוק שהרכבת בטוחה לנסיעה, ונמצא שכבר עבר כמה "בכדי שיעשו".

ואם נוסע נסיעה קצרה, הנה לא ברור שאותו קטע עבדו בו בשבת, וכל דפריש מרובא פריש, שהרי רוב השבוע העבודות בהיתר, ומדוע נחשו שבאותו קטע עבדו בשבת והוא נהנה ממלאכת שבת. ואף אם נחשיב זאת כקבוע וכמחצה על מחצה, הנה באיסור הנאה ממעשה שבת שהוא מזדבנן אמרינן בכה"ג ספק דרבנן לקולא. ואמנם בנסיעה ארוכה אין ספק שחלק מהנסיעה עוברת במקום שנחפר בשבתות. ומ"מ למעשה יש להקל גם בנסיעה ארוכה מהטעמים דכתבנן.

וצריך לדעת שכל זה לאחר שנעשה מעשה, אילו היו באים חברת הרכבת לשאול בודאי שהיינו גוזרים עליהם ואוסרים בכל תוקף, וחלילה לפגוע כי הוא זה בקדושת השבת. וכל הנידון כאן הוא רק לענין דיעבד, אחר שהפועלים הנכרים עשו מה שעשו בקבלנות. ואין ספק שיש צורך למחות מחאה נמרצת נגד הרשויות שעשו הסכם קבלנות כזה על ידי חילול שבת בפרהסיא בתוך תחום ישראל.

צא וראה שכל מה שפירסמו במוצ"ש לאסור איסור בנידון דידן, הנה להמבואר יש לצדד בזה להקל בדיעבד.

היו שותפים

להחזקת גיליון "השיעור השבועי" השיעור הגדול בחבל

ותזכו בצנצנת דבש טהור

המבורך על ידי מרן הראשון לציון רבנו יצחק יוסף שליט"א

המלאי מוגבל | כל הקודם זוכה

לפרטים: 077-567-6076 | הרב ברק: 054-849-0417